

Nyt fra Sprognævnet

2003/2 · juni

Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik

Nærværende forslag udpeger elementer der ifølge Sprognævnet bør indgå i en dansk sprogpolitik. Efter at et oplæg var blevet behandlet ved arbejdsudvalgets møde den 27. februar, blev det dagen efter behandlet ved årsmødet for repræsentantskabet. Repræsentantskabet besluttede at oplægget skulle revideres på basis af de fremkomne bemærkninger og derefter sendes til kulturministeren samt til Folketingets Kulturudvalg. Et væsentligt formål hermed var at yde et fagligt bidrag til Folketingets forespørgselsdebat om sprogpolitik den 20. marts 2003.

Baggrund

I de senere år er sprogpolitik kommet på dagsordenen i Danmark. Det fremgår bl.a. af den tidligere regerings arbejde med en politik for det danske sprog, af Det Radikale Venstres 10-punkts-plan fra 2002 og af en forespørgsel der i januar 2003 blev anmeldt til kulturministeren af fire radikale folketingsmedlemmer: "Hvilke konkrete initiativer vil regeringen tage for at styrke og udvikle det danske sprog, så det også i fremtiden kan bevare sin kulturbærende funktion?" Interessen for sprogpolitik skyldes utvivlsomt at den sproglige situation har forandret sig i Danmark. De vigtigste faktorer er

Det engelske sprogs udbredelse (som led i internationaliseringen og globaliseringen)

Mangesprogligheden (Danmark er ikke længere et homogent sprogsamfund)

Alment forøgede krav til sprogbeherskelse (i forbindelse med overgang til informationssamfundet)

Der foreligger altså en ny situation, og nye tider stiller nye udfordringer. Om det danske sprogs status skal det indledningsvis tilføjes at den svære retskrivning svækker dansk i forhold til mange andre sprog, men at dansk samtidig er blevet styrket via medlemskabet af EU.

Overordnet sigte

Det overordnede sigte med en sprogpolitik er ifølge Dansk Sprognævn at *sikre dansk som et komplet og samfundsbærende sprog* og *sikre alles ret til sprog*: dansk, modersmål, fremmedsprog. Forudsætningen for at det første af disse mål kan nås, er at der på de områder hvor dansk nu viger for engelsk, dvs. hvor der foregår såkaldt domænetab, indføres *parallelsproglighed* (der også kan benævnes *samsproglighed* eller *jævnsproglighed*). Inden for områder som videnskab, højere uddannelse og erhvervsliv er målet altså at sikre at der bruges dansk, ikke i stedet for, men ved siden af vor tids internationale hjælpesprog (internationalt engelsk).

Da det er givet at vi i dette århundrede får mere engelsk i Danmark, kan konsekvensen af ikke at indføre parallelsproglighed blive at dansk efterhånden forsvinder fra en række funktionsområder. Siden oplysningstiden har dansk været et af verdens relativt få komplette sprog, et kultursprog der kan bruges til det hele, og som man kan skrive en encyklopædi på. Hvis man vil sikre sig at denne situation fastholdes, er der

brug for en strategi der samtidig tilgodeser dansk og engelsk. En enten-ellerstrategi er ikke brugbar fordi den vil svække os enten udadtil eller indadtil: Hvis vi satser på dansk, hæfter vi os af internationaliseringen, og hvis vi satser på engelsk, ophører dansk med at være et komplet sprog.

Mere præcist kan den strategi der anbefales, betegnes som en *et-to-strategi*: Dansk er hovedsproget, men af hensyn til Danmarks deltagelse i det internationale liv må engelsk på en række funktionsområder være parallelsprog. På disse områder må det sikres at dansk ikke glider ud, men lader sig anvende ved siden af engelsk.

En 4-punkts-plan

Dansk Sprognævns forslag til en sprogpolitik kan sammenfattes i fire hovedpunkter.

1. Dansk som videnskabssprog og højere undervisningssprog

Et af de klareste resultater fra Pia Jarvads udredning *Det danske sprogs status i 1990'erne – med særligt henblik på domænetab* (2001) er at videnskabens sprog i dag er engelsk. Inden for de naturvidenskabelige-tekniske fag er domænet videnskab praktisk taget tabt, således at det danske videnskabssprog stagnerer og dør ud. Men også på andre fagområder publiceres der i dag i udstrakt grad på engelsk.

Fordelene ved at bruge engelsk er indlysende, men der er også ulemper. Den formidling af videnskabelige resultater til det danske samfund som forskerne har en demokratisk forpligtelse

til at påtage sig, vanskeliggøres, og det samme gælder formidling på tværs af faggrænser til andre forskere.

Hertil kommer at kvaliteten af det videnskabelige arbejde kan lide under at forskerne ikke behersker engelsk tilstrækkelig godt. Sprognævnet kan i den forbindelse tilslutte sig Kulturministeriets forskningsudvalg, som i sin handlingsplan for *Kulturens Forskning 2001-2004* anbefaler at dansk styrkes som videnskabsprog ved oversættelse af dansksprogede publikationer til relevante internationale sprog. En mulighed ville være at give doktorander tilbud om at få oversat deres afhandlinger (fx ved en genoplivelse af Rask-Ørsted-Fonden). Det ville være til gavn både for videnskaben og for dansk som videnskabsprog. Til ph.d.-afhandlinger skrevet på et fremmedsprog bør der stilles krav om at de indeholder et udførligt resumé på dansk. Dette krav stilles til doktordisputatser (jf. bekendtgørelse om doktorgrader af 14.8.1996, § 6), mens den enkelte institution fastsætter reglerne for ph.d.-afhandlinger (jf. bekendtgørelse om ph.d.-uddannelsen og ph.d.-graden af 8.3.2002, § 14, stk. 1).

I de højere uddannelser undervises der i dag i betydeligt omfang på engelsk, og mange universitetsuddannelser er nu engelsksprogede. Et argument til støtte herfor er at man gerne vil tiltrække udenlandske udvekslingsstuderende (der ikke længere forventes at lære dansk), et andet at tilbyde internationale uddannelser for interesserede danske studerende. Men der er også problemer ved at fravælge dansk, ikke mindst når man tænker på at langt de fleste studerende

efter endt uddannelse skal arbejde i en dansk sammenhæng. Sprognævnet har i den anledning skrevet til Rektorkollegiet om undervisningssprog på de danske universiteter. I dette brev (22.6.01) nævner vi at det er vigtigt

- at dansk sikres som et komplet sprog der er brugbart i uddannelse og forskning;
- at det faglige niveau ikke synker pga. danske underviseres og studenters begrænsede beherskelse af fremmedsprog;
- at undervisning på fremmedsprog ikke forplanter sig nedad i uddannelsessystemet;
- at faglig formidling til offentligheden ikke hæmmes pga. manglende dansk fagsprog.

2. Korrekt og velfungerende dansk i det offentlige rum

Offentlige myndigheder må være forpligtede til at henvende sig til borgerne på et forståeligt, klart og tidssvarende dansk. Det arbejde der allerede nu er i gang med at forbedre myndighedernes sprog, bør videreføres og udbredes.

Erhvervslivet har en fremherskende plads i det offentlige rum, og det gør det naturligt at stille nogle krav til det. I det omfang der bruges dansk, bør dette være klart, korrekt og forståeligt. Men hvad erhvervslivet angår, er det et større problem at dansk fravælges til fordel for engelsk (fx i reklamer, stillingsopslag, på hjemmesider og som koncernsprog). Beskyttelsesforskrifter, arbejdsinstrukser og ansættelseskontrakter bør være på dansk, og de ansatte bør sikres ret til at

forhandle på dansk. Derudover er der brug for en bred diskussion af engelsk som concernsprog. Den bedste måde at styrke dansk på er at bruge det, og hvad dette angår, har erhvervslivet et medansvar.

I medierne bør skriftsproget være klart og korrekt, og med henblik herpå er der behov for en forstærket sproglig indsats i journalistuddannelserne. Hvad radio og tv angår, har DR og Tv 2 som public service-kanaler en forpligtelse til at repræsentere dansk sprog på en kvalificeret måde. Som Danmarks mest læste tekstform bør tv-tekstning være bedre end den gennemgående er i dag, og det er ønskeligt at tekstningen bliver kvalitetsmærket. Endelig må man sikre at der i væsentligt omfang stadig tales dansk på public service-kanalerne: En betydelig del af programmerne bør være på dansk, og der skal gerne laves flere dansksprogede programmer end man gør i dag.

3. Forstærket undervisning i dansk på alle niveauer

Det danske sprog må sikres en central plads i hele uddannelsessystemet, og dansklærernes kompetence bør styrkes således at de har de nødvendige forudsætninger for at kunne undervise kvalificeret i de sproglige aspekter af faget. Både på seminarierne og universiteterne er der behov for at styrke den sproglige side af danskfaget, herunder elementær grammatisk viden om sprogets opbygning og funktion. I undervisningen bør også elevernes almene sprogbevidsthed styrkes.

Ikke blot den almindelige danskun-

dervisning, men også undervisningen i dansk som andetsprog må styrkes. I folkeskolen har ca. en tiendedel af eleverne et andet modersmål end dansk, og i København er det en betydeligt større del af eleverne der er tosprogede. Uden for skolen bør indvandrere og flygtninge sikres de bedst mulige tilbud om danskundervisning. I en dansk sprogpolitik bør hensynet til dansk som andetsprog i det hele taget veje meget tungt. Alle borgere i Danmark skal kunne tale, skrive og forstå dansk på et niveau der ikke begrænser deres deltagelse i samfundslivet.

I skolernes danskundervisning bør der indgå nabosprogsundervisning i norsk og svensk således at eleverne gives adgang til et sprogsamfund der omfatter 20 millioner mennesker (det nordiske sprogfællesskab). Alle borgere i Danmark bør forstå norsk og svensk.

I Danmark har op mod en femtedel af befolkningen alvorlige læseproblemer, og for disse såkaldt funktionelle analfabeter bør der være tilbud om danskundervisning.

4. Forstærket undervisning i fremmedsprog

En dansk sprogpolitik der har til hensigt at fremme parallelsproglighed, må nødvendigvis sikre at undervisningen i engelsk er bedst mulig. Danskerne er ikke så gode til engelsk som de gennemgående selv tror, og det skal der rettes op på hvis man skal undgå ukvalificeret kommunikation med udlandet.

Selvom engelsk i dag er verdenssproget, er også andre sprog vigtige. Der bør være mulighed for at blive undervist

i store fremmedsprog som tysk (et af vores nabosprog) fransk, spansk, russisk, japansk og kinesisk. Endelig er det vigtigt at der i Danmark undervises i indvandrersprog som tyrkisk, arabisk, farsi og urdu. Kendskab til disse sprog er en væsentlig resurse, og i en tid hvor stærke kræfter påvirker os i retning af mindre sproglig og kulturel variation, er det vigtigt at være opmærksom på værdien af sproglig mangfoldighed og at forsøge at fastholde denne mangfoldighed.

Juridiske og administrative redskaber

Virkeliggørelsen af en dansk sprogpolitik bliver utvivlsomt en vanskelig og resursekrævende opgave, men også hvad dette angår, er der meget stof til eftertanke i den svenske rigsdagskomité's forslag til handlingsprogram for det svenske sprog (*Mål i mun*, 2002), et forslag Dansk Sprognævn generelt kan tilslutte sig.

På det overordnede plan kan man overveje en sprogløvs der fastlægger at dansk er hovedsproget i Danmark og landets officielle sprog i internationale sammenhænge, samt at de der udfører opgaver inden for den offentlige forvaltning, er forpligtede til at anvende klart og tidssvarende dansk.

Derudover er det utvivlsomt mest hensigtsmæssigt at indføre rammebetingelser. På en række områder fastlægger regeringen og Folketinget rammebetingelser der har betydning for det danske sprog. Og de enkelte ministerier har mulighed for at gennemføre en række administrative tiltag. De mest relevante ministerier er her Undervisningsministe-

riet, Kulturministeriet, Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, Økonomi- og Erhvervsministeriet, Udenrigsministeriet og Justitsministeriet.

Det siger sig selv at en konstruktiv og forpligtende dialog med erhvervslivet er en vigtig forudsætning for at en dansk sprogpolitik kan bære frugt.

Afslutning

Hvis der ikke inden længe gennemføres en dansk sprogpolitik, bliver der en pris at betale. Dansk, der endnu indtager en stærk position, vil som følge af fortsatte domænetab stå i fare for efterhånden at ophøre med at være et komplet sprog, og det vil ophøre med at udvikle sig i samme takt som før. Endvidere vil der opstå et skel mellem en elite der forsker og formidler på engelsk, leder sine virksomheder på engelsk og sender sine børn i engelsksprogede skoler, og et stort B-hold der pga. begrænsede engelskfærdigheder ikke har disse muligheder. Sprogkløfter kan blive til klassekløfter, og det demokratiske problem der allerede i dag ligger i at en stor befolkningsgruppe ikke kan begå sig på engelsk, vil blive forstærket. En sådan udvikling kan dæmpes og i bedste fald undgås ved hjælp af en forpligtende sprogpolitik som den her beskrevne.

Redaktionel bemærkning:

Ovenstående er en let bearbejdet udgave af det forslag der i marts blev sendt til kulturministeren og Folketingets Kulturudvalg.